

ARKEOLOGISKA UPPDRAGSVERKSAMHETEN

RAPPORT 2015:77

ARKEOLOGISK UTREDNING, ETAPP 2

Härdar och dräneringsdiken i Stensätter

Östergötland

Linköpings kommun

Rystad socken

Stensätter 1:2

Dnr 5.1.1-00398-2015

Dnr 5.1.1-00616-2015

Britt Ajneborn

ARKEOLOGISKA UPPDRAGSVERKSAMHETEN

RAPPORT 2015:77

ARKEOLOGISK UTREDNING, ETAPP 2

Härdar och dräneringsdiken i Stensätter

Östergötland
Linköpings kommun
Rystad socken
Stensätter 1:2

Dnr 5.1.1-00398-2015
Dnr 5.1.1-00616-2015

Britt Ajneborn

STATENS HISTORISKA MUSEER

SAMT ARKEOLOGISKA UPPDRAGSVERKSAMHETEN

STATENS HISTORISKA MUSEER
Arkeologiska uppdragsverksamheten
Roxengatan 7
582 73 Linköping
Tel 010-480 80 00
Fax 010-480 81 73

e-post uvost@shmm.se
e-post fornamn.efternamn@shmm.se
www.arkeologiuv.se

© 2015 STATENS HISTORISKA MUSEER
Rapport 2015:77

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Gävle 2012. Medgivande I 2012/0744.

Grafisk form/bildredigering Britt Lundberg
Kartor Britt Ajneborn
Foto Britt Ajneborn
Tryck/utskrift Arkitektkopia AB, 2015

Omslagsbild Utredningsområdet mot norr. Foto Britt Ajneborn.

Innehåll

Inledning	5
Antikvarisk bakgrund	5
Topografi och Fornlämningsmiljö	5
Frågeställning	6
Resultat	6
Historiska kartor	8
Åtgärdsförslag	8
Referenser	9
Litteratur	9
Arkiv (kartor)	9
Administrativa uppgifter	9
Bilaga 1. Näsby herrgård, geometrisk avmätning av Nils Lundberg från 1691	10
Bilaga 2. Näsby säteri, ägomätning av Petrus Ramstedt från 1807	11
Bilaga 3. Utredningsområdet med schakt och anläggningar	12

Fig 1. Läget för undersökningen markerat på utsnitt ur Gröna kartan, blad 8F. Skala 1:50 000.

Statens historiska museer, Arkeologiska uppdragsverksamheten, är en uppdragsfinansierad del av Statens historiska museer, som i huvudsak genomför arkeologiska utredningar och undersökningar efter länsstyrelsens beslut enligt kulturmiljölagen (SFS 1988:950). Uppdragsverksamheten utför även konsultuppdrag i form av utredningar, kulturmiljöanalyser och planeringsunderlag. Den arkeologiska uppdragsverksamheten har ingen myndighetsfunktion.

Arkeologisk utredning, etapp 2

Härdar och dräneringsdiken i Stensätter

Inledning

Linköpings kommun inkom den 2015-02-27 till Länsstyrelsens kultur- och samhällsbyggnadsenhet med en ansökan om en arkeologisk utredning, etapp 2, enligt Kulturmiljölagen (1988.950) med anledning av detaljplaneläggning på fastigheten Stensätter 1:2 i Linköpings kommun.

Den arkeologiska utredningen, etapp 2, föranleds av resultaten från en arkeologisk utredning, etapp 1, som gjordes inom fastigheten 2015-02-17. Vid denna framkom ett potentiellt boplatssläge.

Fält- och rapportansvarig är Britt Ajneborn.

Antikvarisk bakgrund

Utredningsområdet som är aktuellt för utredning, etapp 2, är beläget i södra delen av Ekängen och består av åkermark med mikroplatåer som sluttar ner mot sjön Roxen i väster. Området är cirka 12 000 m² stort och beväxt med vall.

Topografi och Fornlämningssmiljö

Ekängsområdet har under de senaste 15 åren genomgått stora förändringar, från att ha präglats av ängar och hagmarker till att numera till stora delar bestå av tät villabebyggelse. Flera arkeologiska arbeten har utförts i området på grund av den tilltagande exploateringen. Sett ur ett Linköpingsperspektiv är det förhållandevis få fasta fornlämningar i Ekängen. Även antalet lösfynd är få till antalet och består endast av ett par skafthålsyxor från senneolitikum/äldre bronsålder.

Utredningsområdet består av skogs- och hagmark. Det ligger på östra sidan av sjön Roxen med nivåer över dagens havsnivåer som tillät människor att besöka stränderna redan för drygt 7000 år sedan. Bland de synliga fornlämningarna är gravar från äldre järnåldern särskilt framträdande (Carlsson 2002). En nyligen utförd undersökning av en stensättning visade emellertid att denna var från bronsålder och att den även dolde senneolitiska lämningar såväl som redskap från mesolitikum (Björkhage 2012). Det finns rikligt med odlingslämningar, som stensträngar och stenrösen men lämningar kan förväntas från alla tidsperioder. Arkeologiska arbeten har även visat att det finns dolda lämningar i området. Exempelvis undersöktes välbevarade gårdslämningar från yngre bronsåldern vid Sjötorp (RAÄ 327 i Rystad socken) endast 900 meter norr om det aktuella utredningsområdet. Fornlämningen låg i åkermark (Carlsson 2014).

Drygt 20 meter söder om utredningsområdet ligger Skogstorps gamla tomt, RAÄ 272 (FMIS). Skogstorp omnämns år 1473 enligt SOFI och finns inritat i kartmaterial år 1755 (Feldt & Lundberg 2010; Hederström 1917). Fyrtio meter nordost om denna tomt finns en bebyggelselämning i form av ett stenscott stolphål, RAÄ 291 (ÖLM 2001:46). Då stolphål indikerar dolda lämningar under mark, såsom förhistoriska boplatser, är närheten till det nu aktuella området värt att beakta. Mer än 400 meter söder om utredningsområdet finns också en skålgropsförekomst, RAÄ 253, ett röjningsröse, RAÄ 77:1, stensträngar och en stensättning, RAÄ 78:2 (FMIS).

Ungefär 400 meter norr om utredningsområdet finns en registrerad boplat, RAÄ 296 och en husgrund av okänd ålder, RAÄ 287:1 (Carlsson 2002). Det var vid denna utredning som boplatlämningarna, RAÄ 296, fem härdar påträffades. En av dessa härdar kunde dateras till tidig medeltid. I samma område genomfördes en arkeologisk förundersökning år 2006, i samband med grävning för telekabel, men inget av intresse påträffades (FMIS). En eventuell stensättning, RAÄ 55, liksom skålgropsförekomster och en stensättning, RAÄ 290, finns också cirka 400 meter nord och nordväst om det aktuella området. Under sommaren 2014 genomförde Riksantikvarieämbetet, UV Öst en stor gravfältundersökning i Gärstad, inom RAÄ 37:1, där cirka 185 gravar från förromersk järnålder undersöktes (Helander i manus).

Inom den aktuella fastigheten har tidigare en utredning genomförts utan att något av intresse påträffades (Larsson 1994). Ytterligare en utredning etapp1 har genomförts direkt nordväst om fastigheten då en väg, åkerlyckor och en förmodad sentida stensträng dokumenterades (Nilsson 2000).

Frågeställning

Följande frågeställningar hade ställts samman inför den arkeologiska utredningen, etapp 2.

- Finns det dolda lämningar under mark?
- I så fall vilken typ av lämningar?
- Finns det spår efter äldre tiders odling, med tanke på närheten till RAÄ 272, gårds-tomten.

Resultat

Den arkeologiska inventeringen utfördes under en dag i april 2015. Innan fältarbetet påbörjades gjordes en kart- och arkivstudie av Alf Ericsson. Ytterligare arkiv studerades såsom Fornminnesregistret (FMIS), Ortnamnsregisteret (Sofi) och arkeologiska rapporter från tidigare utförda arbeten i närområdet. Även geologkartan granskades, för att se vilka markförhållanden som råder i området. Enligt jordartskartan består trakten runt Ekängen framförallt av grusiga moränjordar blandat med lerigare partier samt uppstickande impediment. Marken inom utredningsområdet består till största delen av sand.

Därpå då mark- och besiktningsförhållandena var bra, genomfördes den arkeologiska utredningen etapp 1 genom att området inventerades okulärt. Ett potentiellt bra boplatsläge konstaterades i områdets västra del. Två stenmurar mättes in även om de inte räknas som fornlämningar utan istället utgörs av biotopskydd. Stenmurarna utgjorde gränser mellan odlingsmark och oröjda marker. Murarna var 1 meter höga och mellan 1–1,5 meter breda, vällagda av stenar mellan 0,2–0,8 meter stora. Växtligheten inom de oröjda områdena i den östra delen av utredningsområdet bestod av företrädesvis stora ekar och enstaka stora tallar och granar. Marken var blockig och gräsbevuxen. Den västra delen av utred-

Fig 2. De båda hårdarna syns på fotot. FOTO BRITT AJNEBORN.

Fig 3. Ett av de stensatta dikena. FOTO BRITT AJNEBORN.

ningsområdet bestod av odlingsmark som sluttade svagt åt väster mot Ekängsvägen och sjön Roxen. Utredningsområdet avgränsas åt norr av bebyggelse, och åt öster, söder och väster av vägar. Påträffade lämningar mättes in i fält med Dgps och bearbetades i det digitala dokumentationsprogrammet Intrasis.

Den arkeologiska utredningen, etapp 2, genomfördes med att 17 sökschakt drogs med en hjulburen grävmaskin, jämnt fördelade över området (se bilaga 3). Schaktbredden var två meter och djupet varierade mellan 0,2–0,4 meter. Schaktens längd varierade mellan 10–35 meter. Marken bestod av humöst siltig matjord med inblandning av lera. Undergrunden bestod av lerigt grusig sand, som i den västra delen innehöll sjösand och grus, här var också marken något blötare. Troligen utgjordes detta av en äldre strandlinje. Ställvisa partier av sten, block och berg i dagen fanns främst i den södra delen.

Två hårdar och två sotfläckar påträffades. Anläggningarna fanns på nivån där den gamla strandlinjen mötte land. Då det bedrivits odling i området, var anläggningarna påverkade av detta och bestod till största delen endast av bottnar. Hårdarna hade en fyllning av spridda skörbrända stenar, sot och kol. Den ena hårdan (A218) var relativt stor, 1,50x1,10 meter, medan den andra hårdan, (A219) var 0,60 meter i diameter (se fig 2). Sotfläckarna hade en fyllning av sot och kol, (A220) var 0,40 meter i diameter och (A228) var 1,0x0,50 meter stor. Förutom dessa anläggningar påträffades sex partier av stensatta dräneringsdiken, 0,30

meter breda med en fyllning av knytnävsstora stenar. Vissa av diken sågs i flera schakt. Tre olika diken lokaliserades som löpte NNV-SSÖ, ett dike skilde sig något med en riktning rakt nord-sydlig. De var alla lokaliserade i områdets västra del. Dessa är troligen rester efter torptidens odlingar och bör höra samman med RAÄ 272. Stensatta dräneringsdiken brukar dateras till 1700–1800-tal (se Ajneborn 2012). Ett något yngre dräneringsdike med tegelrör i botten påträffades också, men detta dokumenterades inte (se fig 3).

Schakt och anläggningar mättes in med hjälp av nätverks-RTK, och bearbetades i det digitala dokumentationsprogrammet Intrasis. Anläggningarna beskrevs och fotograferades.

Historiska kartor

Alf Ericsson

Inom utredningsområdet ligger Sandtorpet, som fortfarande är bebyggt. Sandtorpet var enligt en yngre geometrisk karta från 1691 (bilaga 1) ett av tio torp under herrgården Näsby (LSA D14:18-19). Sandtorpet innehades av Per Persson och hade 24 kappland åker (sandjord) till årligt utsäde (litt. d). Ängen utgjordes av hårdvall och på den skördade man ett sommarlass hö (litt. ad). Till torpet hörde också några kalvtäppor. På en karta över Näsby säteri från 1807 (bilaga 2), (LSA D86-21:2) är situationen snarlik den på 1691 års karta. Utmarken öster om torpets åkrar uppges vara beväxt med större och mindre gran-skog (nr 53).

Åtgärdsförslag

Då anläggningarna är få och delvis störda av odling i området, anser Arkeologiska uppdragsverksamheten att ytterligare åtgärder inte skulle tillföra något av antikvariskt värde. De stensatta dräneringsdikena är dokumenterade och karterade. Dessa i sig kan säga något om hur man odlat i området men då inga andra anläggningar eller fynd påträffades är potentialen för ytterligare kunskap är begränsad.

Linköping i september 2015

Britt Ajneborn

Referenser

Litteratur

- Ajneborn, B. 2012. *Vikingatida spår på Vallsbergs bytomt*. Arkeologisk förundersökning, Väderstad socken, Mjölby kommun, Östergötland. UV Rapport 2012:28.
- Carlsson, T. 2002. *Medeltida härdar i Stensätter*. Rystad socken, Linköpings kommun, Östergötland. Rapport UV Öst 2002:27.
- Larsson, M. 1994. *Arkeologisk utredning, etapp 1 Ekängen*. Riksantikvarieämbetet, UV Linköping 1994:26.
- Nilsson, P. 2000. *Ekängen, Stensätter 1:21, 1:53*. Rystads socken, Linköpings kommun, Östergötland. Rapport UV Öst 2000:32.
- Ternström, C. 2001. *Arkeologisk utredning Näsby 5:1 Ekängen*. Östergötlands länsmuseum 46:2001.

Arkiv (kartor)

Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA):

Akt D14:18-19. Näsby herrgård. Geometrisk avmätning av Nils Lundberg från 1691.

Akt D86-21:2. Näsby säteri. Ägomätning av Petrus Ramstedt från 1807.

Administrativa uppgifter

SHMM:s dnr: 5.1.1-00398-2015, 5.1.1-00616-2015

Länsstyrelsens dnr: 431-1941-15

SHMM:s projektnr: A12890, A13087

Intrasisprojekt: SHMM2015_053

Läge: Fastighetskartan, blad 8F6i

Koordinatsystem: Sweref 99 TM

Koordinater för undersökningsytans sydvästra hörn: X6480138 Y37407

Höjdsystem: Rikets, RH 00

Undersökningstid: 4–6 maj 2015

Exploateringsyta: 12 000 kvadratmeter

Undersökt yta: Ca 1/3 del av ytan

Projektledare: Britt Ajneborn

Maskinfirma: Pederséns Entreprenad/GDL

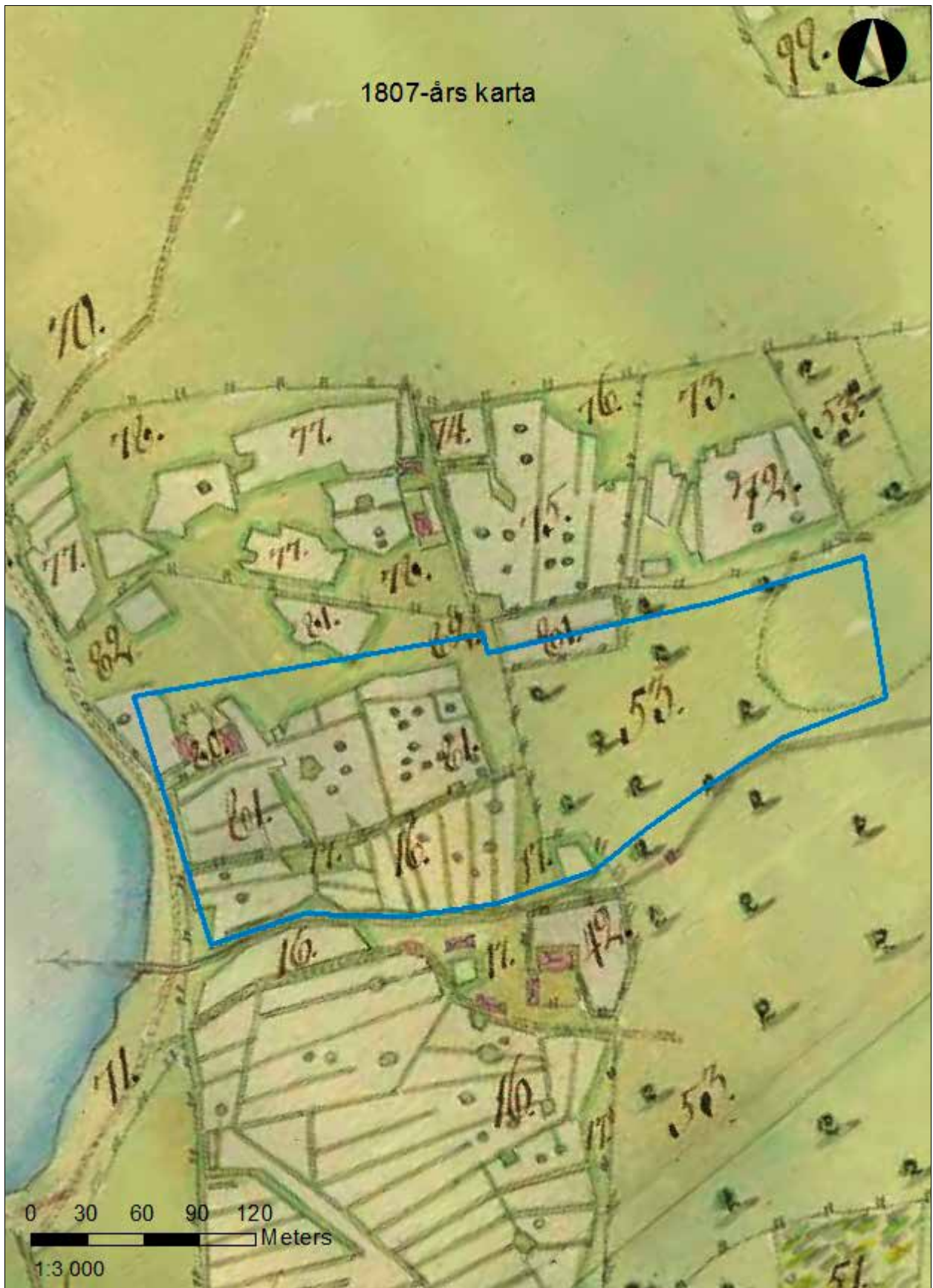
Arkiv: Dokumentationshandlingar kommer att förvaras i Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), RAÄ, Stockholm

Fynd: Inga fynd tillvaratogs

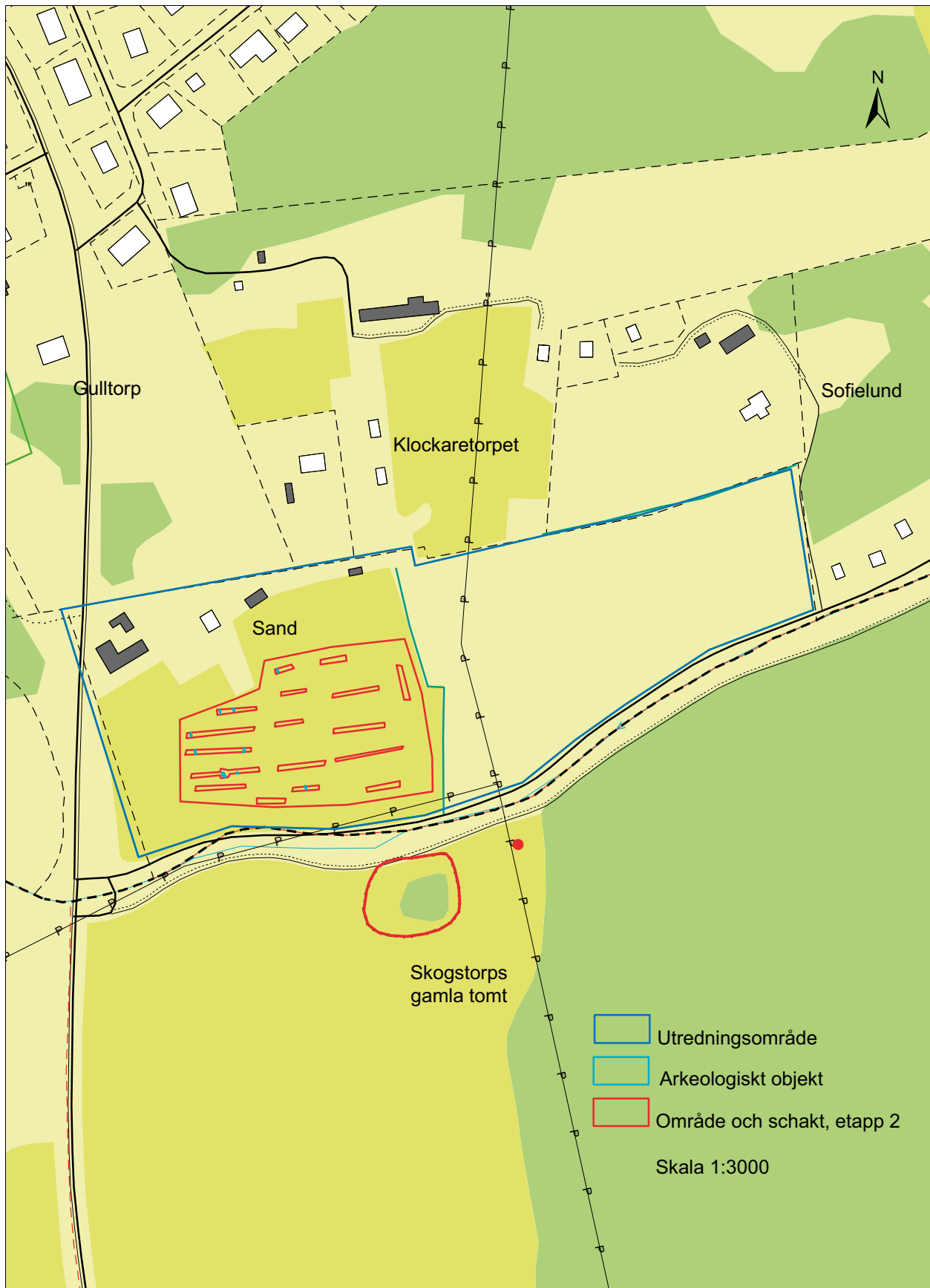
Bilaga 1. Näsby herrgård, geometrisk avmätning av Nils Lundberg från 1691

Bilaga 2. Näsby säteri, ägomätning av Petrus Ramstedt från 1807

Bilaga 3. Utredningsområdet med schakt och anläggningar

STATENS HISTORISKA MUSEER
SAMT ARKEOLOGISKA UPPDRAGSVERKSAMHETEN